

Szardán:

Charles Rivet: Az utolsó Romanow (II).

Csütörtökön:

Szini Gyula: Bánatos kaland.

Pénteken:

Erdős Renée: Az ördög levele.

Szombaton:

Lakatos László: Az internált Görgei.

Vasárnap:

Kosztolányi Dezső: Üveg-szem.

Pesti szobrászharc 1774-ben

Irta: Siklóssy László

Némethy Lajos 1881—1883-ban érdekes adatokat közölt a festés történetéhez Budapesten a XVII. és XVIII. században. Ötvenhat pest-budai festőművész életrajzát közölte levéltári és anyakönyvi okmányok alapján, ami ugrás volt a magyar művészeti történetírásban, amely eladdig egyes hagyományos nagy nevek hangoztatásában merült ki. E hasznos munkának azonban volt egy szomorú oldala. Felmerült a kérdés: mit festettek ezek a piktorok? És erre — elenyésző csekély kivételtől eltekintve — nem tudunk felelni. Semholnan sem kerül tárgyi bizonyíték az irodalmi adat mellé.

A pest-budai szobrászat már csalogatóbb téma. Itt legalább az emlékek helyi eredete kétségtelen. Az anyag is gazdagabb, hisz nyilvánvaló, hogy mindennemű építkezésnél a

epitomeszterben ott szunnyad a dekoratív szobrász, aki, ha máshova nem, a kapura az ablakok fölé a ház számára elhelyez egy kis domborműves díszet. A barok időkben nem épülhetett még oly egyszerű templom valami plasztikai ékesség nélkül.

Petrik Albert állított össze négy pompás kis kötetet fővárosunk régi építőművészetéről. Ő megfordítja a módszert és emlékekből, tárgyi bizonyítékokból indul ki. Örömmel nézzük e kftünő felvételekben régi pest-budai szobrainkat, domborműveinket. Mily szép valamennyi! Igaz, hogy azért olyan szép, mert már előre szerettük és mert a fénykép egálzáló hatása eltitkolja előttünk a durva homokkövet, a romlandó gipszet, a brutális olajátfestéseket. Hiszen szegény város volt a régi Pest-Buda, az építkezők is takarékoskodtak, sok minden el is pusztult, de valami mégis csak maradt ránk. Nem koldus örökség ez! Gondoljunk a Központi Városházának azelőtt Rökkantak Palotájának pompás szobraira, az eltűnt Városház allegorikus alakjaira, az egyetemi templom plasztikai díszzeire, a magánházak bájos domborműveire, köztük a Szarvas-tér szarvasára. Mindezek láttára örül a szívünk, de önkénytelenül is kérdezzük — az előbbi kérdésünk megfordítottjával — *ki intézte, ki faragta ezeket?* Hol az irodalmi adat a tárgyi emlék mellé?

Ritkaság, hogy a kettő találkozik a XIX. századnál a régebbi időkben. De éppen azért fáradoznunk kell, hogy ez a találkozás megtörténjen. Nem kell abbahagynunk egyik irányban sem a munkát s az eredmények nem fognak elmaradni. Így sikerrel lebbentette fel a fátyolt a budavári Szentháromság-

ent alapos könyvében. Ebből megtudjuk, hogy 1692-ben kötött szerződést a budavárosi tanács az olasz származású Feretti Bernát szobrászművészrel egy ilyen szobor készítése tárgyában, amely 1706-ban elkészült, de eredeti rendeltetésétől eltérőleg 1710-ben Buda-Ujlakra került. A tanács a Várba újabb Szentháromság-szobor felállítását határozta el, amelynek kivitelével 1712-ben a Kismartonban dolgozó Ungleich Fülöp szobrászt bízta meg. Az ő műve — jöhet később kisebb-nagyobb átalakításokon ment át — a mai szobor, melynek aljában Károly király koronázási esküjét elmondta.

Eféle megállapítások nem volnának lehetségesek, ha nem a legszeretőbb gondal szednők fel városunk művészettörténelmi morzsáit. Ilyen lélekkel tegyünk egy kis kutató sétát régi tapogatózó kulturánkban.

A polgárok könyve szerint az első két budai szobrász *Schwarzinger* Tamás, akit 1689-ben és *Erdinger* János Lajos, akit 1692-ben vettek föl polgáru. Harmadikul *Hörger* Ferenc Antal jelentkezett 1713-ban. Róla egyebet is tudunk. Ő készítette a belvárosi plébánia templom kapuzata feletti Szentháromság-csoportot, a budavári Szentháromság-szobor három domborművét és (1736-ban) ugyanide Szent Rozália alakját. Az ő műve végül *Szent Flóriánnak a belvárosi templom szentélye külső falába beillesztett szobra*, melyet olvasóink váci-utcai sétájuk közben egy-két pernyi időveszteség árán bármikor megtekinthetnek. Siessenek is vele, amíg nem késő. Mert a szép szobor szánalmas állapotban van. Az Eskü-uton a híd felé haladva, a piaristák

uj épülete mellett jobbkézfelől egy kis lépcsőhöz érünk, amely levezet a gödörbe, amelybe Pest legrégebb építőművészeti emléke, a belvárosi templom, került. Szemről-szembe állunk a Hörger-féle Szent Flórián-szoborral, jobban mondva oltárral. Nincs az a gyakorlott szem, amely megtudja állapítani, milyen anyag rejlik az évszázados piszok alatt. Nem fértem másképp hozzá, tehát botommal tapogattam végig azokat a részeket, amelyekben nem véltem kárt tehetni. Így győződtem meg, hogy az emlék fából van, még pedig ugyan-csak korhadt, szüette fából. Az olajfesték, amelylyel — valószínűleg több ízben — bevonták már elveszítette festék jellegét, sokhelyütt lekopott, másutt összevegyült a korommal, porral, piszokkal és betömte a legszebb részeket. A szent mellvértjén pl. mintázás volt, ebből már alig látható valami. A kellemesen modelált arcvonások is már eltűnedeznek a barbár patina mögött, amely feltüremkedve megijeszti a szemlélőt, vajjon nem hullik-e ruhájára. Ahová csak néz az ember, csonka részleteket lát. Egy sirlámpaszerű valami éktelenkedik a szent térde alatt és elront minden művészi hatást. Am ilyenről alig lehet beszélni e szűk és elhagyott helyen, hohyan egy kis ügyességgel elvihetné az első esírkéfogó, ha eszébe jutna e romlandó portékával bajlódni. De sem nekik, sem azoknak nem jut eszébe, akik gondozására volnának hivatottak. Mért nem óvják legalább az eső ellen, vagy egyáltalában mért nem szedik le az egészet és mért nem restauráltatják? Hiszen magának a templomnak éveit is meg vannak számlálva! Az sem kifogás, hogy minden művészi tárgy rendeltetési helyén hat legjobban. E szűk síka-

torban Hörger szép Flóriánja sehogysem hat. El kell onnan vinni, nielőtt teljesen elpusztul.

Hörger, aki magasan fölötte állt a pestibudai szobrászok átlagos típusának, 1723-ban készült el a szoborral, melynek kialakított díja száz tallér volt, de a művész még 50 forintot kért, amit azonban a pestvárosi tanács nem utalványozott ki. Tessék elképzelni ma kamatos kamatokkal ezt a megtakarított összeget, amelynek néhány ezrelékéért jókarba lehet tariani ezt a ritka becses emlékünket.

E kitérés után nézzük tovább, ki szobrászok jelentkeznek Hörger után a polgárok könyvében? Bugon Ágoston (1725). Személyében egy szobrász-család fejével lehet dolgunk, mert 1751-ben nyilvánfiát, Bugon Ferenc Józsefet veszik fel polgárnak. — Weibel Tamás (1741), Saal János Gáspár (1743), Eberhardt Antal (1756), aki 1739-ben a Szentiháromság-szobor restaurációját végezte. Weber József Konrád (1757), Held Frigyes (1778).

A pesti szobrászok sorában első Rieder András (1714), akinek nem mehetett rosszul a dolga, mert ötven forintért megvásárolt egy jókora telket a tanácstól, „mivel itt régi falvak és pincék voltak“. Ez a telek azonos a központi városházába a Károly-köruton a luterános templommal szemközt beszőgellő sarokház telkével. Riederben a művész alatt a telkspekuláns rejtőzött, mert telkét kilenc év múlva már négyszázharminc forintért értékesítette, ő pedig száznyolevan forintért megvásárolta azt a házat, amelynek helyén jelenleg az Egyetem-utczában az Erzsébet-szálló áll. Rieder után következnek: Gundrich Károly (1733), Jesper Ferdinánd (1740), Sehnabel József (1752), Salm Lipót (1791), és még öt

szobrász, akikről alább bővebben lesz szó.

Kezdetben Budán inkább telepedett meg szobrász, mint Pesten, bár III-ik Károly és Mária Terézia Pesten váratlanul monumentális építkezéseket kezdeményeztek, amire a Rokkantak palotája és nem egy egyházi épület szembetűnő példa. Budán azonban könnyebben állt rendelkezésükre a nyers anyag, amelyet mindenestre nehezkesebben szállíthattak volna Pestre, mint a már kész munkát. Mikor azonban a gazdasági élet Pesten élénkebbre lendül, szobrászaink is inkább itt ütnek tanyát. Ebből az időből, 1774-ből már behatóbb értesülésünk van a Fadruszok szerény előfutáiról.

1774-ben egy Griessler György nevű szobrászsegéd kéri, hogy vegyék fel őt a pesti szobrászok lajstromába. Természetesen a pesti szobrászok ellenzik a kérélmét, amiből akták keletkeznek, amik nem voltak kellemesek Griessler számára, nekünk azonban érdekes bepillantást engednek az akkori viszonyokba.

Griessler előadja, hogy 1752-ben született és már gyermekkorától gyakorolta a szobrászművészetet. Tíz évig — amit azonban később nyolc évre módosít — külföldön volt tanulmányuton, sőt a bécsi művészeti akadémián is hosszabb időt töltött. Pesten szándékozik letelepedni, ahol tudomása szerint a szobrászat szabad mesterség, amelyet egy Mak Mátyás nevű és egy Thaller nevű pesti lakosok nem-polgár létükre szintén gyakorolnak.

Ezzel szemben a pesti polgárok fölényesen mutatnak rá, hogy Griessler, aki csak huszonkétéves, nem lehetett már tíz év előtt szobrászsegéd. Ami pedig azt illeti, hogy ő

a bécsi akadémiát látogatta, erre az a megjegyzésük, hogy ez egy nyilvános intézet, amelybe mindenki beiratkozhatik. De egyébként is mi jelentősége volna ennek az akadémiának, „*ahol semmi mást nem traktálnak, mint természetes pozitúrákat, meztelen testeket és ezek utánzását*“. Ezt természetesen a pesti szobrászok mélységesen megvetették.

Griessleről sok rosszat tudnak elmondani. Ugy tudják, Budán is volt munkában. Egy angyalt kellett faragnia, ezt meg is tette, de megbízója nem mert vele büszkélkedni, hanem a kályhalukba dugta. Ezután Henschel Ferencnél volt kondícióban és itt két kis gyermekszobrot készített egy falusi templom számára, de ezek sem sikerültek. Egyébként is Griessler rossz hírű ember, amit a konkurrensok levelek útján tudták meg. (Nyilván nő volt a dologban).

Elismerik, hogy a szobrászokra nem terjed ki a céhkényszer, de a városi tanács mindenkor megvédelmezte a polgárok megélhetését. Éppen ezért kérik, hogy ne vegyék fel a jelentkezőt a polgárok sorába. Hiszen egész Pest számára elég volna egy szobrász, mert a közönség mit sem törődik a szobrászmunkával.

A beadvány ezután felsorolja a pesti szobrászokat. Pesti szobrász ez időben Helbenstreit mester, akinek már egy felnőtt fia van; ez szintén apja mesterségét folytatja; van egy másik fia is, aki azonban még tanuló éveit tölti. Ha már most a polgárok könyvében utána nézünk, hogy ki lehetett ez a Helbenstreit, azt találjuk, hogy 1747-ben vették fel

a lajstromba Hebenstreich József háztulajdonost, 1777-ben pedig a halbtorni születésű Hebenstreid Lőrincet, akinél nem találunk foglalkozást feljegyezve. Olyanféleképpen lehetett a dolog, hogy a már régebben megtelepedett Hebenstreich József, aki nem volt szobrász, behívta szülőföldjéről unokaöccsét, a szobrászcsaládból való Lőrincet. Róla van szó a most ismertetett beadványban. (A nevek különböző írása mit sem jelent.)

Pesten működik Insam János szobrászmester is, aki Grödenből, Tirolból — a fafaragás e klasszikus hazájából — vándorolt be, s akit 1762-ben vettek fel a polgárok lajstromába. Insamnak is van egy fia, „aki vándoruton van, ám ha visszatér, támasza lesz apjának“. Nem tudjuk, csakugyan így történt-e.

A harmadik szobrász Henschel, másképpen Hentschel Ferenc, aki Warttából vándorolt be és 1763-ban lett polgár. Neki nincsen családja. Nála volt kondícióban Griessler György.

Ez volt a három polgári szobrász. Kivülök is volt még két szobrász. Az egyiket Talernek hívták. Minthogy nem volt polgár, nem lehetett azonos Thaler Ádám háztulajdonos (1772) pesti polgárral, ellenben valószínűleg fia volt neki. Apja ez időtájt halhatott meg, mert emberünkről, mint egy özvegy asszony fiáról van szó. A másik nem polgár-szobrászról, Mak Mátyásról azt olvassuk, hogy pesti fiu és apja is szobrász volt. Ennek az idősb Mak szobrásznak sincs nyoma a pesti polgárok között, ellenben a Mak-család egyébként nagyszerepet játszott a régi Pest polgári életében.

Szóval ez az öt szobrász dolgozott ekkor Pesten. Ők szegültek ellen Griessler kérésének. Kijelentették, hogy ha Griessler még felveszik, akkor egyáltalában nem tudnak megélni. Családos voltukat is természetesen azért hozták fel, hogy ha valaki, úgy az ő leszármazottaik kívánhatják majd azt, hogy a pesti szobrász nyomoruságos dicsőségében részesülhessenek. Nekik bizony, ha egyik-másik hónapban van is munkájuk, hónapokon keresztül nincsen. Quis vidit sculptorem opulentum? *Ki látott valaha gazdag szobrászt, kérdezzük.*

A tanács természetesen a többség pártjára állt és hiába érvelt szegény Griessler avval, hogy ilyen nagy és előkelő közönségű városban több szobrász is megélhet, sőt jobban is élhelnének, mint ahogy teszik, — amiből a köznek is nagyobb haszna volna — a tanács kijelentette, hogy a jelenlegi szobrászok is alig tudnak feleségükkel és gyermekeikkel megélni. „A szobrászművészet — írja — városunk összes iparágai között a legutolsó“.

Ilyen körülmények között a helytartótanácsban hiába volt meg a jóakaró Griessler György iránt, még sem lett belőle pesti polgár. Valószínű, hogy ez a fiatalember, aki mégis finomabb művészeti képzettséggel bírt, mint a többi pesti kőfaragó, belátta, hogy azért a kenyérért, amelyet Pesti neki nyújtani tud, nem érdemes a kicsinyes irigykedések harcában részt vennie. Ekkor még nem láthatta előre azt a fellendülést, amely az 1780-as években bekövetkezett. Nem is hallunk később sem hírt felőle. Talán valamely véletlen még nyomára vezet a XVIII. századi pesti szobrászviszály szenvedő hőségnek.